

Osmanlı Devleti - A.B.D. Ticari İlişkileri

Adem Kara

ademkara19@gmail.com

Özet

Osmanlı Devleti'nin Amerikalılarla ilk karşılaşması Kuzey Afrika'da olmuştur. zaman içerisinde ticari ilişkiler artmış, Amerikan ticaret gemileri İzmir limanına kahve, baharat, mum, rom ve pamuklu ürünler getirip, afyon ve kuru meyve götürmüşlerdir. Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin New York ve Chicago Baş Konsolosunun hazırlamış olduğu ticaret raporları dikkate alınarak, XX. Yüzyılın başlarında Osmanlı- Amerika Ticari ilişkileri izah edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı-ABD Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması, New York Başkonsolosluğu Raporu, Chicago Başkonsolosluğu Raporu, Tütün, Halı***Relations Between Ottoman Empire and the USA**

Abstract

The first meeting the Ottoman Empire and the United States was in Africa. As the time passed, the commercial relations improved. American commercial ships took coffee, spice, candle, rum and cotton to Izmir and took opium, dry fruit to the USA. In this study, I am going to try to explain the commercial relations between the Ottoman Empire and the United States at the beginning of the 20th century taking the Ottoman Empire's New York and Chicago Consul General's commercial reports into consideration.

Keywords: *Commerce between the Ottoman Empire and the United States and the right of coast trading treaty, New York Consul General report, Chicago Consul General report, Tobacco, Carpet.*

Ticari İlişkilerimizin Geçmişi

Osmanlı ile ABD'nin ilk karşılaşmaları, Osmanlı Devleti'ne bağlı Kuzey Afrika beyliklerinde olmuştur. Geçimlerini Atlas Okyanusu ve Akdeniz'de dolaşan ticaret gemilerine saldırarak elde ettikleri ganimetlerden sağlayan Garp Ocakları'nın yağmasından korunmak isteyen birçok Avrupa ülkesi, bunlarla antlaşmalar yapma yoluna gitmişlerdir.

Amerikan gemilerinin bu yağmalarda uğradığı zararın çoğalması ve Amerikalıların Kuzey Afrika korsanları tarafından rehin alınması, ABD (Amerika Birleşik Devletleri) kamuoyunun soruna bir çözüm bulunması için yönetim üzerinde baskı kurmasına yol açmıştır.

Sorunun hat safhaya eriştiği 1780'li yıllarda ABD, "hem bağımsızlığını yeni kazanmış olması itibarıyla iç siyasî bünyesini sağlamlaştırmakla uğraştığından dışarıda sert politikalar izleyebilecek durumda değildi, hem de henüz bir donanmaya bile sahip olmadığından Garp Ocakları karşısında askerî açıdan zayıf durumdaydı. Bu yüzden uzlaşmacı bir diplomasi izleyerek halk üzerinde oluşan olumsuz etkileri ortadan kaldırmanın tek yolu olarak diplomasiyi görüyordu. (Bryson, 1980: 2) Bunun üzerine bağımsız bir sultanlık olan Fas ile 1785'te bir vergi antlaşması imzalayan ABD, 1795'te Cezayir, 1796'da Trablus ve 1797'de Tunus ile orijinalleri Türkçe olan antlaşmalar imzaladı. Bu antlaşmalara göre, Garp Ocakları ABD ticaret gemilerinin bölgede serbestçe ticaret yapmasına izin verecek, ABD Hükümeti de her yıl Garp Ocaklarına vergi ödeyecekti. (Field, 1991: 54) Bu dönemde Amerikan ticaret gemileri İzmir limanına kahve, baharat, mum, rom ve pamuklu ürünler getirip, afyon ve kuru meyve götürüyorlardı. Özellikle İzmir'den Çin'e yaptıkları afyon taşımacılığında büyük kârlar elde eden Amerikalılar, kısa sürede bu piyasadaki İngiliz tekeli kırıldılar. (Erhan, 1996: 29-30)

İzmir limanından ticaret yapan Amerikan tacirleri, resmî Amerikan görevlilerin olmamasından ötürü, Osmanlı bürokratları ve diğer yabancı ülkelerin tacirleriyle aralarında doğacak sorunların halledilmesi için çalışacak gayri resmî bir örgütü 1811'de kurdular. Başkanlığını David Offley'nin yaptığı Amerikan Ticaretevi, kısa sürede İzmir limanına gelen Amerikalı tacirlerin ilk uğradığı yer haline geldi. Ticaretevi görüntüsü altındaki bu kurum, sadece kapısında tabelası olmayan bir ABD konsolosluğu gibi çalışıyordu. Offley bir konsolosun yerine getirmesi gereken tüm görevleri ifa ediyordu. (Ilgar, 1996:5)

1823'te İzmir'deki Amerikan şirketlerinin şubelerinin sayısı dörde yükselmiştir. Daha önceden açılmış olan T. H. Perkins ve Woodmas & Offley

temsilciliklerine, 1821'de Langdon & Co. ve 1823'te Styth & Co. of Baltimore adlı şirketlerin temsilcilikleri eklenmişti. (Dearborn, 1819: xxiii) Bu ticari ilişkilerin dışında 1820'lerin başından itibaren Protestanlığı yaymak için Osmanlı Devleti'ne gelen Amerikalı misyonerlerin sayısındaki artış gözle görülebilir oranlara ulaşmıştır. ABD Hükümeti hem Osmanlı Devleti ile ticaretini belli kurallara bağlayacak, hem de bu ülkede bulunan vatandaşlarının haklarının korunmasını sağlayacak bir antlaşma yapmak için yoğun çaba ve özen göstermeye başladı.

ABD'nin Osmanlı Devleti ile bir antlaşma yapma yönündeki ilk girişimleri XVIII. yüzyılın sonlarında başlamıştı. (Field, 1991: 116) Bu girişimler 1821'de başlayan Yunan İsyanı dolayısıyla yarıda kesilmiştir.

İki ülke arasında yeniden başlayan müzakerelerde ABD adına Andrew Jackson ve Osmanlı Devleti adına Reisülküttab Muhammed Efendi katılmıştır. 8 Şubat 1830'da başlamış olan görüşmelerde mutabakat sağlanarak, Osmanlı-ABD Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması 14 Zilkade 1245 'de (7 Mayıs 1830) imzalandı. (Erhan, 1999: 237)

Dokuz maddeden oluşan antlaşmayla, ABD'ye "en ziyade müsaadeye mazhar millet" statüsü verilerek, Osmanlı limanlarını ziyaret eden Amerikan tacirlerinden, evvelce bu statü tanınan diğer devletlerin tacirlerinden alınandan daha fazla gümrük ve resim talep edilmemesi ve diğer ülke vatandaşlarının sahip olduğu her türlü ayrıcalık ve muafiyetten de yararlanmaları sağlandı. Antlaşmanın diğer önemli hükümleriyle, iki ülke arasında diplomatik ve konsolosluk ilişkileri kurulması, Osmanlı topraklarında suç işleyen Amerikan vatandaşlarının hangi hukuki rejime tabi olacakları ve Amerikan ticaret gemilerinin Boğazlardan serbestçe geçerek Karadeniz'e açılabilmesi konuları düzenlendi. (Armaoğlu, 1991: 5-6)

İstanbul'daki ABD diplomatik temsilciliğinin gelişmesine paralel olarak, Osmanlı Devleti'nin çeşitli kentlerindeki Amerikan konsolosluklarının sayısında da bir artış oldu. 1830 antlaşmasının imzalanmasıyla resmî bir statü kazanan İzmir Konsolosluğu'nu, Eylül 1831'de İstanbul, 1832'de de Selanik, İstanköy, Bozcaada, İskenderiye, Beyrut, Kudüs, Bursa ve Çanakkale konsoloslukları izledi. (Erhan, 1999: 238) Amerikan konsolosluklarının sayısı, ihtiyaçlar çerçevesinde zaman içinde değişim gösterdi. 1853'te ABD'nin İstanbul, İzmir, Beyrut ve İskenderiye'de konsoloslukları, Selanik, Halep, Şam, Yafa ve Bursa'da konsolos vekillikleri bulunmaktaydı. 1888'de ise İstanbul ve İskenderiye'de başkonsolosluklar, İzmir, Kandiye, Beyrut, Kudüs, Sakız, Yafa, Trabzon, Samsun, Adana, Ayıntab, Rodos, İstanköy, Midilli, Sivas, Sayda, Kale-i Sultaniye, Süveyş, Port Said, Lazkiye, Filibe, Selanik, Kandiye, Ozra, Hanya,

İskenderun, Bursa, Şam ve Resmo'da konsolosluklar vardı. (Girgin, 1994: 94-96)

ABD'nin hızla kurduğu bu diplomatik ve konsüler ağa karşılık, Osmanlı Devleti ABD'deki temsilcilikleri yavaş bir biçimde kurdu. Babıali, ABD'nin yaptığına aksine bir diplomatik temsilcilikten önce konsoloslukların kurulması için çaba gösterdi. İlk olarak 1845'te, ABD'nin Boston kentinde yaşayan Tibgeoğlu Abraham, Osmanlı gemilerinin bu limanla ticaretini düzenlemek ve ABD'de bulunan Osmanlı tebaasının korumasını ve ayrıcalıklarını sağlamak üzere görevlendirildi. Bunu 1856'da New York'a ve 1858'de Baltimore'a yapılan atamalar izledi. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade-i Seniyye, 9 S. 1261- 5 Şubat 1845-, 27 Ş. 1274-12 Nisan 1858-)

Washington Elçiliği'nin 1917'de kapatılmasına kadar geçen süre içinde, elçilik görevine 11 Osmanlı diplomatı getirildi. Fakat, Washington temsilciliği, Osmanlı Hariciye Nezareti'nin diplomatik hiyerarşisi içinde hiçbir zaman çok önemli bir mevki olmadı. Bunun sebebi, Osmanlı-ABD ilişkilerinin düzeyinin, zaman zaman yaşanan yoğunlaşmalara rağmen genellikle Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletleriyle ilişkilerinin düzeyinin çok altında seyretmesiydi. Nitekim, Washington temsilciliğinin düzeyi orta elçiliğin üzerine çıkartılmadı. (Girgin, 1994: 47)

Elçiliğin açılmasından sonra, ABD'deki Osmanlı konsolosluklarının sayısı da artmaya başladı. 1881'de New York, Baltimore, Chicago, Boston, Philadelphia ve New Orleans şehirlerinde Osmanlı konsoloslukları bulunmaktaydı. Washington, San Fransisco, Norfolk şehirlerine de zaman zaman fahrî konsoloslar atandı. (Girgin, 1994: 47)

Osmanlı Devleti'nin 16 Ağustos 1838'de İngiltere ile bir ticaret sözleşmesi imzalamasından sonra, Osmanlı-Amerikan ticaretinde yeniden bir canlanma görüldü. Çünkü bu sözleşmeye taraf olmasa da, 1830 Antlaşmasından doğan "en ziyade müsaadeye mazhar millet" statüsü gereğince, İngiltere'ye uygulanmakta olan ticarî rejim, ABD için de geçerli olmaktaydı. (Erhan, 1999: 239). 1838 tarihli sözleşme gereği Osmanlı ihraç ürünlerine uygulanan vergi %3'ten % 12'ye çıkartılırken, ithalat vergileri %5 olarak tespit edilmekteydi. Öte yandan, yabancı tacirlerin ülke içinde yaptıkları ticarete %8 gümrük vergisi ödemeleri usulünden vazgeçilmekteydi. Yine bu sözleşmeyle Osmanlı Devleti'nin her türlü tekeli kaldırması kabul edilmişti. Afyon tekelinin kaldırılmasıyla bir yıl içinde, ABD'nin Osmanlı Devleti'nden yaptığı ithalat içinde afyonun payı %21,9'dan %30,5'e çıktı. (Pamuk, 1998: 654-655)

1838 sözleşmesi ile ABD'nin sağlamış olduğu elverişli ortam, 1840'lardan itibaren, iki ülke arasındaki ticarete yeni ürünlerin katılması ve yeni buluşlarla ticaret gemilerinin süratlenmesi ve deniz aşırı ticaretin kârlılığını artırması iki ülke arasındaki ticaretin gelişmesine doğrudan etki yapmıştır.

XIX. yüzyıl boyunca afyon, ABD tacirlerinin Osmanlı Devleti'nden başlıca ihraç maddesi olmaya devam etti. Afyonun yanı sıra, kuru üzüm, kuru incir, tütün, meyankökü, halı, kilim, yapağı ve deri ürünleri gibi maddeler Osmanlı Devleti'nin ihraç ürünlerinin baş sıralarında yer alıyordu. ABD'nin Osmanlı Devleti'ne sattığı temel ihraç ürünleri arasında ise pamuklular, madenî yağlar, işlenmiş deri, rafine şeker, demir-çelik ürünleri, alkollü içkiler, ateşli silahlar ve cephane bulunmaktaydı. 1831'de 483.095 dolar düzeyindeki ticaret hacmi, 1841'de 413.938 dolar, 1851'de 739.032 dolar düzeyine ulaşmıştır. 1861-1865 yılları arasında devam eden Amerika'da yaşanan iç savaş sırasında daralan ticaret hacmi, 1862 ticaret antlaşmasının da verdiği hızla 1869'da ilk kez 1.000.000 doların üzerine çıkarak 1.127.952 seviyesinde gerçekleşti. Bu tarihten sonra da zaman zaman 5.000.000 doların üzerine çıkarak devam etti. (Erhan, 1999: 239)

ABD, 1876'da Osmanlı Devleti'nin en çok ihracat yaptığı ülkeler sıralamasında üçüncü, ithalat yapılan ülkeler arasında ise altıncı sıradaydı. Yüzyılın sonuna doğru ise ABD Osmanlı mallarını ithal eden ülkeler içinde onuncu, Osmanlı Devleti'ne ihracat yapan ülkeler içinde ise on üçüncü sıraya düştü. (Erhan, 1999: 239)

Daha önce ifade ettiğimiz 25 yıllık bir süre için yapılan 1830 tarihli antlaşma, 1855'te yürürlükten kalkmıştır. Osmanlı Devleti, antlaşmanın yenilenmesinin gerektiğini, 13 Mart 1855'de ABD Elçisi Carroll Spence'e ilettili. 1830 antlaşması ABD'ye tek taraflı bazı ayrıcalıklar sağladığından, Babıali bu antlaşmanın süresinin dolmasından sonra, kendisi için daha uygun hükümler içeren bir antlaşmanın yapılmasını istiyordu. Amerikan tarafı ise, 1830'da elde ettiği ayrıcalıkları kaybetmemek niyetindeydi. Uzun ikili görüşmeler sonucunda, yeni bir ticaret antlaşması ancak 13 Şubat 1862'de imzalanabildi. (Erhan, 1999: 239)

23 maddeden oluşan 1862 antlaşması, ticaret konusunda son derece ayrıntılı düzenlemeler getirmekteydi. Antlaşmanın birinci maddesinde, 1830 antlaşmasıyla Amerikalılara verilmiş ve 1862 antlaşmasıyla yeni bir düzenlemeye tabi tutulmamış konularda, 1830 antlaşmasının hükümlerinin geçerliliğini koruduğu ifade ediliyordu. Özellikle tabiiyet ve yargılamaya ilişkin konular, 1830 antlaşmasına göre yürütülecekti. 1862 antlaşmasıyla getirilen en önemli yenilikler ikinci maddeyle düzenlenmişti. Bu maddeyle, ABD vatandaşlarının, Osmanlı Devleti'nin her yerinde alım-satım yapabileceği kabul edilmiştir. Tekel (yed-i vahid) usulünün kaldırıldığı ve ABD

vatandaşlarına zorla mürur tezkeresi satmaya kalkan valilerin cezalandırılacağı belirtilmiştir. Üçüncü maddede ise, ABD tacirlerinin veya onların vekillerinin, Osmanlı topraklarında kullanmak üzere ticaret ve sanayî malı satın almaları halinde, "en ziyade müsaadeye mazhar millet"lerin vatandaşlarından daha fazla vergi ödememeleri kabul edilmekteydi. (Armaoğlu, 1991:7)

Antlaşmanın yürürlüğe girmesiyle, iki ülke arasındaki ticaret yeni esaslara göre yürütülmeye başladı. Her ne kadar Amerikan İç Savaşı'nın devam ettiği bir ortamda, yeni antlaşmanın getirdiği elverişli ticaret ortamı yeterince değerlendirilemediyse de, savaşın sona ermesinden sonra, iki ülke arasındaki ticaret hacminin hızla genişlemesi, 1862 antlaşmasının ilişkilere getirdiği yeni boyut sayesinde oldu. (Erhan, 1999: 240)

Silah ithalatı, Osmanlı-Amerikan ticarî ilişkilerine yeni bir canlılık getirmiştir. ABD'nin Osmanlı Devleti'ne yaptığı ihracat ilk kez 1870'te 1.000.000 doların üzerinde gerçekleşti. Başlangıçta, savaş artışı silahların alınması şeklinde oluşan silah ticareti, 1872'den itibaren modern silahların Osmanlı Devleti için üretilmesine dönüştü. Bu çerçevedeki gelişmeleri takip etmek için 1872'de bir Osmanlı askerî heyeti ABD'yi ziyaret etti. Bu heyetin çalışmaları sonucunda 1873'te Babıali ABD'den 400.000 adet piyade tüfeği satın aldı. Osmanlı Devleti'nin ABD'den silah alımları 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı öncesinde en yüksek boyutlarına ulaştı. 1876-1878 döneminde satın alınan Martini Henry, Peabody-Martini ve Winchester tüfekleriyle bu tüfeklerin mermi, kovan, süngü ve diğer mühimmatı için ABD şirketlerine 5.335.308 dolar ödeme yapıldı. (Erhan, 1999: 240)

New York Büyükelçiliğinin Raporu Işığında XX. Yüzyılın Başında Ticari İlişkilerimiz

Yüzyılın başında Amerika'da ticari hayat oldukça durgundur. Amerika'da faaliyet gösteren ticaret odaları ve gazetelerin yayınlamakta olduğu istatistik ve iktisat durumuna ilişkin makalelerde ise Amerikan halkının ithal mallara rağbet etmediği ve yerli malları kullanmayı arzu ettikleri belirtilmektedir. Fakat Başkonsolosun vermiş olduğu rapordan hakikatin böyle olmadığı, asıl nedenin Amerika'da ki parasızlık olduğu anlaşılmaktadır. Amerika bu sebeple peşin para ile alışveriş yapamamaktadır. Daha öncesinde ise Amerika 3-6-9 ay vadeli kredi ile mal almakta iken mali buhran sonrası yaşanan hileli iflaslar, suiistimaller, bankaların sermayelerinden daha fazla mal alımı yapmaları ortaya çıkan durumun nedenleri olarak gösterilmektedir. (BOA, Ticaret Layihaları, Numara:1, 1325, Matbaa-i Hayriye: s.43)

Başkonsolosun raporuna göre ABD ile Osmanlı arasındaki ticaretin istenilen seviyeye gelememiş olması Osmanlı hükümetinin ticareti teşvik etmemiş olmasının yanı sıra ülkedeki asayişsizlik ve ticari hukuk kurallarının oluşturulmamasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle ABD'li tüccarlar sermayelerini Osmanlı ülkesine nakletmemektedirler. New York, Chicago, Boston, Philadelphia, Sen Lois ve San Fransisco gibi önemli ticaret merkezlerinde yaşayan büyük sermayeleri olan tüccarlar Başkonsolosa "Memalik-i Osmaniye'de asayiş mevcut olmadıkça ve can ve malımızdan emin bulunmadıkça hiç birimiz oralarda ticaret edip sermayemizi tehlikeye koyamayız." şeklinde cevap vermişlerdir. (BOA, Ticaret Layihaları: 44) Amerikalılar ticarete emniyet ve güvenliğe oldukça önem vermekte idiler. Dünyanın herhangi bir yerinde ortaya çıkan ticareti engelleyecek herhangi bir olumsuzluk derhal haber verilmekte düzenin tekrar sağlanmasına kadar hiçbir eşya alıp satılmaması emri verilmekte idi.

ABD ile olan ticaretimizin gelişmemesinin diğer nedenleri ise, gümrük ve limanlarımızın ve Antrepoların durumlarının yanı sıra Osmanlı bankalarının ABD'de yer alan maliye müesseseleri ile gerekli ilişkiye girişmemiş olmalarıdır. Fakat asıl neden Osmanlı ülkesinin zengin kaynaklarının Amerikalılar tarafından bilinmiyor olmasıdır. Bu yüzden ticaretimizi gelişmesi için devletin üç hususa özel önem göstermesi gerekmektedir. Bunlar: emniyet, gümrükte yapılan işlemlerin kolaylaştırılması, Amerikalıları ihracat ürünlerimizin çeşitlerinden haberdar etmektir. (BOA, Ticaret Layihaları: 44)

Osmanlı Devletinin ABD' Ye Olan İhracatı

Washington ticaret ve sanayi dairesi tarafından 1906 senesi için yayınlanmış olan resail-i ticariye ve istatistiklerde, Osmanlı Devletinden Amerika'ya yapılan ithalat hakkında bir fikir belirtmek kolay değildir. Çünkü Osmanlı Devletinden Avrupa'nın değişik ülkelerine, Londra ve Kanada'ya gönderilen eşyanın bir kısmı ya Avrupa'da satılmadığından veya tüccarın marifetiyle Osmanlı eşyaları Amerika'ya sevk edilmektedir. Bunlara ABD gümrük idarelerince yola çıkarıldıkları limanlar göz önünde tutularak muamele yapılmakta idi. Bu yüzden bu eşyalara Osmanlı malı gözüyle bakılmıyordu. Bu yüzden Memalik-i Osmaniye'den Amerika'ya ne kadar ve ne kıymette eşya gitmiş olduğu kesin olarak ifade edilememektedir. (BOA, Ticaret Layihaları: 45)

Bu noktada Amerika'ya olan ihracatımız hakkında raporda yer alan cetveller incelendiğinde şu sonuçlar görülmektedir.

İhraç edilen mallar arasında; kimyevi mallar, afyon, pamuklu ünler, kuruyemiş, zeytinyağı, topraktan yapılmış çanak, yaprak ve işlenmiş tütün gibi pek çok değişik ürün yer almaktadır. Amerika'ya Rumeli'den ihracat 6,508,518 dolar, Anadolu'dan ihracat 6,485,749 dolar, Avrupa-yı Osmaniyye Amerika'nın ihracatı 874,449 dolar ve Asya-yı Osmaniyye ihracat ise 645,578 dolardır. (BOA, Ticaret Layihaları: 46-49)

Amerika'ya olan ihracatımızın toplamı 12,994,277 milyon dolar yani takriben üç milyon liradır. Amerika'nın Memalik-i Osmaniye'ye ithal ettiği eşyanın toplamı ise 1,540,027 yani takriben 325 bin liradır. İhracatımızın üç milyon liradan çok fazla olduğu bu bilgilerden anlaşılmaktadır. Memalik-i Osmaniye'den Amerika'ya ithal edilen halı ve seccadelerin toplam bedeli raporda 3.316.588 olduğu halde bu miktarı yüzde yirmi artırmak gerektiği ifade edilmektedir. Osmanlının İngiltere ve Kanada'ya ihrac ettiği halılar bilahare oralardan Amerika'ya sevk edildiğinden -bu halılar Osmanlı malı olduğu halde- bunlara İngiltere'den ithalat nazarıyla bakılmaktadır. Aynı durum tütünlerimiz ve kuru yemişlerimiz içinde geçerlidir. Anadolu ve Rumeli'den Almanya, Mısır ve İngiltere'ye gönderilen tütünler bilahare oralardan Amerika'ya naklolunduğundan Amerika gümrükleri idarelerince bunlara Osmanlı mahsulatı değil, hareket ettikleri limanların mensup oldukları tabiiyetlere göre muamele edildiğinden ve Amerika'ya yapılan ihracatın toplam değeri ortaya konamamaktadır. (BOA, Ticaret Layihaları: 49)

Bu dönemde Amerika'ya yapılan ihracatın asıl kısmını halı ve kilimler oluşturmaktadır. Osmanlı halı ve kilimlerine en ciddi rakip İran idi. Amerika'da İran halı ve kilimlerine çok rağbet gösterilmekte ve önem verilmektedir. İran halıları Osmanlı halılarına göre mükemmel ve muntazam olup daha dayanıklı idi.

Osmanlı Devleti, verdiği emirle İran halıları kalitesinde halı üretmek için Hereke fabrikasında yoğun ve ciddi çalışmalar yapılmasını ve bu halıların taklit edilmesini arzu etmiştir. Osmanlı ülkesinde Aydın, Konya ve Kayseri önemli halı ve kilim üretim merkezleridir. Büyükelçi raporunda Aydın'da imal edilen halıların daha sağlam ve rengi çok kısa sürede kaçmayacak şekilde tanzim edilmesi, bu halıların Konya ve Kayseri halı imalatı kalitesine çıkarılması için çaba sarf edilmesinin gerekliliği ifade edilmektedir. Amerika'da şöhret bulmuş Osmanlı halıları Aydın değil Konya ve civarında üretilen seccade ve halılardır. (BOA, Ticaret Layihaları: 51) Her sene binlerce yüz binlerce Osmanlı halı ve kilimi Amerika'nın çeşitli bölgelerine ulaşmaktadır.

Amerika'da Osmanlı halılarının başlıca pazarı New York limanıdır. Amerika'nın değişik bölgelerine Osmanlı malları buradan naklolunmaktadır. Amerikalılar evlerine alacakları halıların nakışına kadar önem vermekte oldukları için Osmanlı halılarının atölyelerde daha dikkatli, boyası kaçmaz, kaliteli halılar imal etmeye önem vermeleri gerekmektedir. Çünkü İran halıları kadar kıymetli halı imal ettiğimiz takdirde İran halılarının önemi azalacaktır. Osmanlı hükümeti şu noktaya ayrıca dikkat etmelidir; Halı fabrikalarını ticaret odaları gazeteleri vasıtasıyla reklam ederse amacına çok çabuk ulaşabilecektir. İran'da ortaya çıkan ihtilal ve asayişsizlik İran'ın halı ticaretine sekte vurup vurmadığına dair yapılan araştırmanın sonucunda İran ticaretinde çok az bir durgunluğun yaşandığı görülmüştür. Bu durgunluk ise İran halılarının kalitesinden değil Amerika'da yaşanan mali buhrandan kaynaklanmıştır. Avrupa'da bulunan pek çok İran halısı Amerika'ya nakledildiği halde Amerika'daki halkın bu halıları alabilecek mali gücü bulunmamaktadır. Bu nedenle Amerikan piyasasında İran malları da çoğalmıştır. Çok kısa bir sürede mali durum ve borsanın düzeleceği öngörülerek, elde bulunan halıların hemen satılacağı ve o zaman artan talep karşısında tüccarların Osmanlı mallarını pazara sürecekleri belirtilmiştir. (BOA, Ticaret Layihaları: 52)

Karşısında hiçbir önemli rakip olmayan Amerika'ya ihraç ettiğimiz ürünlerin başında tütün gelmektedir. Amerika'da 1880'ler de sigara meçhul iken 1906 senesi içinde Amerika'ya ihraç olunan tütün yaprağı miktarı 3.090.106 Libere (Bağdan kurtulmuş, serbest bırakılmış manasına gelen ölçü kavramı) olup, bunun mali değeri 1.238.740 dolardır.

Tütün ticaretimiz her sene %30-40 oranında atarak çoğalmaktadır. Bunun nedenlerinden birisi de Amerika'da Türk tütünlerine rağbetin olması yanında Küba'da ki fabrikaların sadece % 20 ihtiyacı karşılıyor olabilmesidir. Mısır ve Rusya'da üretilen sigaralar kendi ülkelerinin isimleriyle meşhur olsalar bile Osmanlı tütünlerinden imal edilmişlerdir. Bunun farkında olan devletler bundan istifade ile değişik yollar izlemektedirler. Güney İtalya ve Yunanistan'ın bazı bölgelerinde Türk tütünlerinin tohumlarından üretilen tütünler Almanya, Belçika ve İngiltere'de Osmanlı tütünü diye satıldığı tespit edilmiştir. Bu tütünler Osmanlı tütünlerine renk, lezzet ve içerik olarak asla benzememektedir. Raporun hazırlanmış olduğu dönemde olmasa bile bu tütünlerin Amerika pazarındaki Osmanlı tütünlerini sıkıntıya sokacağı muhakkaktır. Çünkü bu tütünler Osmanlı tütünlerinden daha ucuz olduğu için fabrikalar bu tütünlerle Osmanlı tütünlerini karıştırarak imal ettikleri sigaralarla halkın ağız tadını ve Osmanlı tütünlerine olan bağlılığını ortadan zamanla kaldırmaktadırlar. (BOA, Ticaret Layihaları: 53)

Sumatra ve Güney Amerika'da ekilen tütünleri halis Osmanlı tütünleri ile karıştırarak New York, Chicago, Boston, Philadelphia gibi büyük şehirlerde satanlar bundan pek çok istifade ve kar hedeflerken halkın kendilerine gösterdiği güveni kaybettiler. Tüm bu tüccar ve fabrikalar iflas etmişler ya da markalarını değiştirmek zorunda kalmışlardır. Osmanlı hükümeti tütün ziraatına önem vermeli, ahaliyi bu hususta teşvik etmelidir. Ayrıca memleketin değişik bölgelerinde tütün sergileri açarak tütün yetiştirenleri mükâfatlandırmalıdır. (BOA, Ticaret Layihaları: 54)

Raporlarda yer alan bir diğer ürün kuruyemiştir. Osmanlı Devletinin Amerika'ya kuruyemiş ihracının bedeli 1.193.078 dolar yani 260 bin liradır. Kuruyemiş konusunda Osmanlı Devletinin en önemli rakipleri bu dönemde İtalya, İspanya ve Güney Amerika olarak görülmektedir. Lezzet olarak bizim kuruyemişlerimiz ABD'de tüketilen diğer kuru yemişlerden üstün olsa da onlar ambalajından tanıtımına kadar gösterdikler dikkat ve itina bizim kuruyemişlerimizin pazarını olumsuz etkilemektedir. Osmanlı tüccarları mallarını sattıkları Amerika'daki tüccarlarla birebir ilişki kurarak bunu geliştirmelidirler. Komisyoncu ve simsarların devreye girmeleri engellenmelidir. Ayrıca kuruyemiş kutuları ve paketlenmelerine itina gösterilmelidir. (BOA, Ticaret Layihaları: 56-57)

Raporda, memleketimizde Amerika sermayesinin görülebilmesi, nakliye vasıtalarının temin edilmesi, emniyetin ve asayişin sağlanmasına bağlıdır denilmektedir. Alınması ve ileriye dönük yapılması gerekenler şu şekilde ifade edilmiştir.

1. Memleketteki madenlerin cins ve çeşitlerinin tespiti.
 2. Tren yollarının inşası ve bu inşa edilmiş yolların haritaları.
 3. Rıhtım ve antrepo yapılabilecek limanların tespiti ve miktarı.
 4. Değişik sanayi kollarında inşa edilecek fabrikalar ve bunların yer ve isimleri.
1. Otomobil ve elektrikli tramvay yapım ve tamir fabrikalarının inşa edilebileceği şehirlerin isimleri.
 2. Seyr-i sefain mevki ve haritaları.
 3. Ormanların buldukları yerler ve bunlara en yakın limanların isimleri. (BOA, Ticaret Layihaları: 62-63)

Aynı dönemde Chicago konsolosluğu'nun hazırladığı raporda Rumeli'nden ithal olunan ve gümrükte zabtı tutulan malları şu şekilde tablolaştırabiliriz.

Tablo 1. 1906 senesi içinde Rumeli'den Chicago'ya ithal olunan mal ve eşya. (BOA, Ticaret Layihaları: 65)

Gümrük resmine tabi olmayanlar	Dolar kıymeti	Hesabıyla
Kitap, alat-ı musikiye ve fotoğraflar	15.00	
Müstehzarat-ı kimyeviye, ecza-yı tıbbiye, zamg	1.958.00	
Yekun gümrük resmine tabi olmayalar	1.973.00	

Tablo 2. Gümrük Resmine Tabi Olanlar

Pamuk mamulâtı, dantel, ver el işleri	96.00
İşlenmiş sahte yün	690.00
Yün mamulâtı, halılar ve kilimler	31.192.00
Kadın ve çocuklara mahsus melbusat	67.00
Alat-ı musikiye	16.00
Çubuk ve ağızlıklar ve tütün içenlerce müstemil mevad	39.00
İpin mamulâtı- dantela , el işleri	52.00
Tütün mamulâtı- sigara ve yaprak sigarası	76.00
Rumeli'den- Yekun gümrük resmine tabi olanlar	32.228.00
Rumeli'den- gümrük resmine tabi olmayanlar	1.973.00
Chicago'daki gümrükten çıkarılan ithalatın yekun-ı umumiyesi	34.201.00

1907 senesinde Anadolu'dan Chicago'ya ithal olunarak şehirde gümrükten çıkarılan malların bedeli şu şekildedir.

1. gümrük resmine tabi olmayanlar: 3.476.00 dolar
2. gümrük resmine tabi olanlar: 42.889.00 dolar olup toplam 46.365.00 dolardır. (BOA, Ticaret Layihaları: 66)

Yine 1907 senesi içinde Osmanlı Devletinin Afrika kıtası topraklarından (Mısır) Chicago'ya ithal olunan malların bedeli ise şu şekildedir.

1. Gümrük resmine tabi olmayanlar: 4.287.00 dolar
2. Gümrük resmine tabi olanlar: 922.00 dolar olup toplam 5.209.00 dolardır.

Genel olarak bakıldığında ise 1907'de Osmanlının Avrupa topraklarından 34.201.00 dolar, Asya topraklarından 46.365.00 dolar, Afrika toraklarından ise 5.209.00 dolar olmak üzere toplam 85.775.00 dolarlık mal çıkışı olmuştur. (BOA, Ticaret Layihaları: 67-68)

Sonuç

XVII yüzyılda başlayan Osmanlı ABD ilişkileri her iki devletin içinde bulunduğu siyasi ve sosyal gelişmelere de paralel bir biçimde günümüze kadar gelmiştir. Makalemizin esasını teşkil eden ticaret layihısından da anlaşılacağı gibi Osmanlı Devleti, tütün, deri hammaddesi, halı, kilim, seccade başta olmak üzere kuru yemiş, pamuklu ve iplikli mensucat ürünlerini ABD'ye satmaktadır. Büyükelçilerimizin hazırlamış olduğu raporlarda ticari ilişkilerimiz değerlendirilmekle beraber alınması gereken tedbirler konusunda da kendi görüşlerini ifade edilmektedir. 1906 ve 1907 yılına ait ticari münasebetlerimizle ilgili olarak açıklayıcı bilgiler verilmekte ve değerlendirilme yapılmaktadır.

Netice olarak makalemizin asıl kaygısı, zaten hali hazırda var olan Osmanlı-ABD ilişkilerine ait verileri tekrar etmenin ötesinde New York ve Chicago büyükelçilerinin raporlarından hareketle bu ticaretin şeklini ifade ederken, burada var olduğu tespit edilen Türk nüfusunun buraya göç nedenlerini ve yaşamlarını ilk kez Osmanlı belgelerindeki verilerle ifade etmeye çalışmıştır.

Kaynaklar

Armaoğlu, Fahir (1991), *Belgelerle Türk-Amerikan İlişkileri*, Ankara, Türk Tarih Kurumu.

Bryson, Thomas (1980), *Tars, Turks and Tankers Role of the US Navy in the Middle East 1800-1979*, Metuchen, The Scarecrow Press.

Dearborn, Henry (1819), *A Memoir on the Commerce and Navigation in the Black Sea*, Boston, Welts and Lilly.

Erhan, Çağrı (1999), *Osmanlı ABD İlişkileri*, Osmanlı, c.II, Yeni Türkiye Yay. Ankara.

Erhan, Çağrı (1996), *Beyaz Savaş Türk-Amerikan İlişkilerinde Afyon Sorunu*, Ankara, Bilgi yay.

Field, James A. (1991), *America and the Mediterranean World 1776-1882*, Princeton, Princeton University Press.

Girgin, Kemal (1994), *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz (Teşkilât ve Protokol)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu.

Ilgar, İhsan (Ekim 1969), "İlk Türk-Amerikan Ticaret Anlaşması", *Hayat Tarih Mecmuası*, c. II.

Pamuk, Şevket (1998), "19. Yüzyılda Osmanlı Dış Ticareti," *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, c. III.

Arşiv Belgeler

BOA, Irade-i Seniyye, 9 S. 1261 (5 Şubat 1845), 27 Ş. 1274 (12 Nisan 1858).

BOA, Ticaret Layihaları, Numara:1, 1325, Matbaa-i Hayriye, s.42-68.

EKLER

۶۷	شبقاقو شېندركى	۶۶	شبقاقو شېندركى
	دولار حسابيه قېتى		دولار حسابيه قېتى
۳۵۰.۰۰	سزده -- فصوله و قوروزله	۳۰۰.۰۰	عن اصل آمريقا مواردا ت محصولات و پامضونان تان اولوب آمريقا شبقاقو په اناده اهدايان مواد
۹۹۰.۰۰	» مأكولات سائر طبعيه		دولار حسابيه قېتى
۶۹۰.۰۰	» مستحضر ويا قونسروه حالده سزده لر	۶۹۰.۰۰	زېوت نباتيه نايته و طياره
۴۰۰.۰۰	کتاب ، آلات موسيقي ، فطوغرافيل	۹۰.۰۰	کتاب ، آلات موسيقي ، فطوغرافيل
۸۰.۰۰	معادن مصنوعه	۳۰۳۳۸.۰۰	لوم محصولات لطموموز سوچوي ايجون مستعمل بخرمان
۴۰.۰۰	کاغذ و کاغذدن مصنوع مواد	۳۰۰.۰۰	کمرک رسنه تابع اولميان سائر باجمله مواد
۱۳۲.۰۰	چوبوق و اغز لنگر ، توتون ايجلرجه مستعمل مواد		دولار حسابيه قېتى
۱۰۲۶۷.۰۰	صابونلر	۳۰۴۷۶۰.۰۰	بکون ، کمرک رسنه تابع اولميانلر
۹۰.۰۰	تخمير		[ب] -- کمرک رسنه تابع اولانلر :
۲۶۰.۰۰	ايبک -- داننلا وال ايشلري	۵۰۲۰.۰۰	مواد غذائيه [محصولات -- دوکولش پونغداي
۱۰۲۱۹.۰۰	مواد کتوله -- راقى ، شراب	۱۲۶۰.۰۰	» اتلر ، اغديه لببه ، تره باغلي
۵۵۰.۰۰	مواد زجاجيه	۹۲۰.۰۰	اختاب معمولات -- اثاث بيته
۶۱۰.۰۰	کمرک رسنه تابع مواد سائر	۲۰۳۰.۰۰	پاموق معمولاتي -- ملبوسات ، چاشير طافلري
۴۲۰۸۸۹۰.۰۰	يکون کمرک رسنه تابع اولانلر	۱۰۱۶۹۰.۰۰	» داننلا ، ال ايشلري
۳۰۴۷۶۰.۰۰	کمرک رسنه غير تابع مواد	۱۰۵۴۷۰.۰۰	سائر باجمله مواد
۴۲۰۸۸۹۰.۰۰	آناطولى کمرک رسنه تابع مواد	۱۱۰.۰۰	الياف نباتيه معمولاتي [کن ، کنور]
۴۶۰۳۶۵۰.۰۰	شبقاقو کرکندن جيفاريلان امته تک بکون عومبسي	۲۵۰۵۴۴۰.۰۰	ميودلر و جويوزلر -- ميودلر : ايجير
۳ -- ۱۹۰۸	سنه سى طرفنده آفرقاي عثمانيدن [مصر] شبقاقو په ادخال اولنوب شهر مذکورده کمرکن جيفاريلان امته	۳۴۰.۰۰	» زيتون
	[۱] -- کمرک رسنه تابع اولميانلر :	۷۰۳۳۹۰.۰۰	» اوزوم
	عن اصل آمريقا مواردا ت محصولات و پامضونان تان دولار حسابيه قېتى	۲۲۷۰.۰۰	مستحضر و قونسروه حالده ميودلر
۱۰۰۶۸۰.۰۰	اولوب شبقاقو په اناده اولتان مواد	۲۰۱۲۸۰.۰۰	جويوز
۳۰۲۱۹۰.۰۰	کمرک رسنه تابع اولميان باجمله مواد سائر	۴۱۰.۰۰	زېوت نباتيه نايته و طياره
۴۰۲۸۷۰.۰۰	بکون ، کمرک رسنه تابع اولميانلر	۲۶۲۰.۰۰	پوک معمولاتي -- خالي و کبملر

اېتمك ايجون دىقماھە بىيان ايدىلېكى اوزرە وسالطىقىلەك تامينى وامىت و آسايىشك ادامەسى لازم اولدىنەن بو كى لوازم ضرورەكك حصولە صبر وانتظار جائز اولىيۇب شەيدىن ئىدائىر آتەپە توسل ايدىلدىر :

اولا : ممالك غەنايەدە موجود اولان معادنك موقعەپە مواد مستخر-جەسكك جنس وانواعى ،

ثانياً : شەندووفر خضوطى انشا ايدىلەجك قطعساتك فئامرسم خرىطەلرى ،

ثالثاً : ريحتم و آتوتولر بايەپە بىلەجك لىمانلارك اسامىسەپە مقدار قوسى ،

رابعاً : صنایع مختلفه ايجون كسادى لازم قارىقەلرك انواعەپە انشا ايدىلەجك مواقعك اسامىسى ،

خامساً : اونومويىل و الكترىقلى زاموايلر ، شوبرات الكترىقە قارىقەلرى انشا ايدىلە بىلەجك شەررك اسامىسى ،

سادساً : قابل سبر سفائى اھار و كوللرك مواقع و خرىطەلرى .

سابعاً : جسم اورمانلوك بولدىقلى مواقع اپە بونلركك ائقبن اولدىقلى لىمانلر اسامىسى ، الخ ...

كچى اجنى سرماپە دارانكك جالب استفادەسى اولە بىلەجك موادى حاوى جدوللر بايىلوب بونلر سرتەپە بورايە تىيار و بونلرك و رودنى متعاقب جرائد مجلەپە واسطەسەپە اعلان ايدىلەجك و مکتوبات رسەپە ارسالى صورنىلە آمريقا سرماپە دارانە مملكتەنلر توت طبعەسى حقتەپە برفكر و بىرلەجك اولورسە آز زماندە مليونلرچە سرماپە لرك مملكتەزە آقەجنى وسائر اجنيلەرە رقابت مدەشەدە بولەرق فيئات اشياپى تىقىض ايدەجكى بويۇلەجە اھالىزكك اوجوز مال تدارككە موفق اولە . جقلىرى آشكاردر .

ديگر جەتەندىن محصولات و معمولات غەنايەپى آمريقاپە طايتىمق

لازمدر . بونكك مؤثر لك نافع چارەسى آمريقادە كوچولك بر غەنايى سركىسى كىشاد ايتىكدر ؛ بوسركى ، نوپورق باش شېندركە خاھەسكك تىخت حياپە و نظارتندە كىشاد ايدىلەرك آمريقانك اعسان و مەبوتائى ، بونك باقەلر و تيار تىخاھلر و شر كىنلرك مەدرلىرى ، اخراجات اپە مشغول اولان قارىقەجىلر ، برلى واپور قومانيەلرى هيتت ادارهلرى و الحاصل ارباب اختصاص دعوت ايدىلر بومشەردەكى امتعە غەنايە نوپورقە اتى آى قدر نشەپر ايدىلەككك صكرە آمريقانك بلاد جىسەسە دخى كوئىدەلەر ك اورالزە دخى نوپورقە اولدىنى كچى خصوصى بوسرككە انظار غەمەپە عرض اولنورسە بوندىن ايدىلەجك استفادە ملەمزە پان اولەماز ، آمريقالىر بوسورتەپە محصولات و معمولات غەنايە حقتەسە برفكر حاصل ايدىلر و بزماھ اولان تجارت خارچەلرەپە كرى و پررلر .

مطلوب اولان سركىنى آمريقادە كىشاد برامر آساندر . تجارت نظارتى واسطەسەپە امتعە غەنايەپە عاملار ندىن ايكىشەر ويا اوچر عدد نمونە طلب اولنور . بونلر بالآخرە اعادە ايدىلەجك مواددىن عبارت اولدىنەن آمريقا حكومتى بوشادىن كىرك آماز . بونلرك نوپورق تيارتە و رودنى متعاقب سركى ايجون اختيار ايدىلەجك مصارفە ايكى درلو منبع اراپە ايدىلەپاير : برلىسى حكومت غەنايەپەك معاونت تقدەپەسى ك بونك ايجون ايكى بىك لراى غەنايى كافىدر . ديگرى شايد حكومتك مضائقە مالەسى جەتەپە بومصرف اختيار ايدىلەمزسە تيارمىز ، ينى اموال و امتعەسنى تشەر ايدەجك اولانلر اشياپىنك قىمت و اھمىتە كورە مقدار مناسب مبلغ اعطا ايدىلر ، بومبلىك صورت صرفى طبعى برهيتت مخصوصەكك تىخت نظارتندە بولەجىنەن سؤ استعمالە ميدان و پرماتك ايجون قوتوتول ايتىكك بوللايدىر . بوسرككە ايكى معمولاتىز ايلە خالبرمىز ، قور و بىشلاھە قوتونلرمىز ، وسائر شەيدىك بزچە مېھول اولان محصولات و معمولات